

บทที่ 2

แนวความคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเรื่องการจัดถิ่นฐานของผู้ใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม อำเภอ
พระประแดง เป็นการศึกษาภายใต้แนวความคิดหลัก 3 ประการ คือ

1. แนวความคิดในเรื่องสาเหตุการเคลื่อนย้ายแรงงานของผู้ใช้แรงงาน
2. แนวความคิดในเรื่องการเลือกบริเวณที่อยู่อาศัยของผู้ใช้แรงงาน
3. แนวความคิดในเรื่องรูปแบบที่อยู่อาศัยของผู้ใช้แรงงาน

ประเด็นหลักของคาร์ศึกษาคือ การเลือกบริเวณที่อยู่อาศัยของผู้ใช้แรงงานใน
โรงงานอุตสาหกรรมและปัญหาต่าง ๆ ในแหล่งที่อยู่อาศัยของผู้ใช้แรงงาน เนื่องจากอำเภอ
พระประแดงเป็นแหล่งที่มีโรงงานอุตสาหกรรมประเภทต่าง ๆ จึงมีการอพยพเคลื่อนย้ายแรง
งานจากชนบทเข้ามาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมเป็นจำนวนมาก ผู้ใช้แรงงานที่อพยพเข้า
มาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมแล้วจำเป็นต้องหาที่อยู่อาศัยเพื่อนั่งในระหว่างที่เข้ามาทำงาน
การเลือกที่อยู่อาศัยของผู้ใช้แรงงานจะขึ้นอยู่กับ

ก. รายได้ ผู้ใช้แรงงานมีรายได้ค่อนข้างต่ำ จึงไม่มีอำนาจในการซื้อบ้านซึ่งมี
ราคาสูงมาก ดังนั้นที่อยู่อาศัยของผู้ใช้แรงงานจึงอยู่ในลักษณะการเช่าอาศัย

ข. ที่ตั้งของโรงงานอุตสาหกรรม บ้านเช่าส่วนใหญ่มีก่อสร้างบนที่ดินว่างเปล่า ตั้ง
อยู่ใกล้กับโรงงานอุตสาหกรรม และมีสภาพที่ค่อนข้างทรุดโทรมเนื่องจากเจ้าของผู้ให้เช่าขาด
การบำรุงรักษา

ที่อยู่อาศัยของผู้ใช้แรงงานมักมีปัญหาสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ มากมาย เช่น ปัญหาน้ำท่วม
อันเนื่องมาจากการไม่มีท่อระบายน้ำ ปัญหาขยะมูลฝอยอันเนื่องจากการไม่มีการเก็บขยะมูลฝอย
และความมั่งง่ายของผู้อยู่อาศัยซึ่งส่วนใหญ่มีทั้งลงไปใต้ถุนบ้าน เป็นต้น การศึกษาในครั้งนี้จึงชี้
ให้เห็นถึงปัญหาต่าง ๆ ในแหล่งที่อยู่อาศัย เพื่อเป็นแนวทางในการแก้ไขความเป็นอยู่และสภาพ
แวดล้อมของที่อยู่อาศัยเพื่อให้ผู้ใช้แรงงานได้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

ทางด้านแนวความคิดและทฤษฎีต่าง ๆ ที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์เบื้องต้น แบ่ง
ได้เป็น 3 กลุ่มใหญ่ ๆ คือ

1. ทฤษฎีสาเหตุการเคลื่อนย้ายแรงงานของผู้ใช้แรงงาน ซึ่งมีสาเหตุจูงใจ

หลายประการที่ทำให้ผู้ใช้แรงงานตัดสินใจอพยพเข้ามาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม ยอมละทิ้งถิ่นฐานภูมิลำเนาเพื่อเข้ามาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม

2. ทฤษฎีการเลือกบริเวณที่ตั้งที่อยู่อาศัยของผู้ใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งมีสาเหตุต่าง ๆ เป็นปัจจัยกำหนดในการตัดสินใจเลือกที่อยู่อาศัยของผู้ใช้แรงงาน

3. ทฤษฎีรูปแบบที่อยู่อาศัยของผู้ใช้แรงงาน ซึ่งเป็นรูปแบบที่อยู่อาศัยของพวกที่มีรายได้น้อย เพราะค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ไม่สูงนัก จึงทำให้ผู้ใช้แรงงานสามารถรับภาระในการเข้าบ้านพักอาศัยได้

2.1 แนวความคิดในเรื่องสาเหตุการเคลื่อนย้ายแรงงานของผู้ใช้แรงงาน

นับตั้งแต่ประเทศไทยเริ่มมีการใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติในปี พ.ศ. 2504 เป็นต้นมา จนกระทั่งปัจจุบันปี พ.ศ. 2535 ซึ่งเป็นแผนพัฒนาฉบับที่ 7 ได้มีส่วนทำให้เศรษฐกิจของประเทศไทยมีการเติบโตอย่างมาก แต่ก่อให้เกิดความไม่เสมอภาคและเท่าเทียมกันระหว่างกรุงเทพมหานครกับจังหวัดต่าง ๆ คือ ทำให้กรุงเทพมหานครกลายเป็นศูนย์กลางความเจริญในทุก ๆ ด้านของประเทศ เป็นศูนย์กลางของการค้าธนาคาร อุตสาหกรรม บริการพื้นฐาน และมีสิ่งดึงดูดทางเศรษฐกิจสูง ทำให้มีการอพยพแรงงานเข้ามาเป็นจำนวนมาก ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ มากมายทำให้รัฐบาลต้องมีการวางแผนกระจายความเจริญออกไปสู่จังหวัดรอบ ๆ กรุงเทพมหานคร

จังหวัดสมุทรปราการเป็นจังหวัดที่ติดต่อกับกรุงเทพมหานครและมีความได้เปรียบในเรื่องที่ตั้ง เนื่องจากอยู่ใกล้กับปากแม่น้ำเจ้าพระยา โครงข่ายการคมนาคมและการขนส่งสินค้ามีความสะดวกมากกว่าจังหวัดอื่น ๆ ที่อยู่รอบกรุงเทพมหานคร โดยเฉพาะอำเภอพระประแดงเป็นอำเภอที่มีพื้นที่ติดต่อกับจังหวัดกรุงเทพมหานคร การกระจายความเจริญจากกรุงเทพมหานครเข้ามาสู่จังหวัดสมุทรปราการต้องผ่านอำเภอพระประแดงก่อน ทำให้อำเภอพระประแดงได้รับความเจริญจากกรุงเทพมหานครอย่างเต็มที่ นอกจากนี้ยังมีการกำหนดให้อำเภอพระประแดงเป็นอำเภอที่รองรับภาคอุตสาหกรรมอย่างเต็มที่ จึงก่อให้เกิดโรงงานอุตสาหกรรมประเภทต่าง ๆ ขึ้น และมีการอพยพแรงงานจากพื้นที่ต่าง ๆ จำนวนมากเพื่อเข้ามาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม การอพยพนี้มีสาเหตุต่าง ๆ ที่ทำให้ผู้ที่อพยพแรงงานตัดสินใจเข้ามาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม โดยที่

Everett S. Lee. (จักรกฤษณ์ นรนิติผดุงการ 2527 : 41-45) ได้ตั้งทฤษฎีการย้ายถิ่นฐานได้กว้างขวางไม่ว่าจะเป็นการย้ายถิ่น ณ ที่ใดหรืออยู่ภายใต้สถานการณ์ใดก็ตาม ทฤษฎีนี้อธิบายถึงการย้ายถิ่นฐานโดยแบ่งปัจจัยที่มีผลต่อการย้ายถิ่นออกเป็น 4 ประเภท คือ

1. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับถิ่นต้นทาง มักเป็นปัจจัยทางลบที่ผลักดันให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงาน ปัจจัยทางลบในถิ่นต้นทางได้แก่ การมีทรัพยากรธรรมชาติน้อยลง ปัญหาการว่างงาน ปัญหาความยากจน การถูกกีดกันเรื่องเชื้อชาติ ศาสนา การประสบปัญหาจากภัยธรรมชาติ เช่น สภาพดินแห้งแล้ง ฝนแล้ง เป็นต้น การเคลื่อนย้ายไปอยู่หรือไปหางานทำในที่แห่งใหม่จะเกิดขึ้นเพราะผู้เคลื่อนย้ายคาดว่า เขาจะสามารถยกระดับทางเศรษฐกิจและสังคมได้ดีขึ้นกว่าอยู่ในถิ่นเดิม

การเคลื่อนย้ายแรงงานในประเทศไทย ส่วนใหญ่มีสาเหตุมาจากความยากจนซึ่งมีอยู่ทั่วไปในชนบท ความยากจนในชนบทที่เป็นสาเหตุให้เกิดการผลักดันการเคลื่อนย้ายแรงงานได้แก่ พื้นที่แห้งแล้ง โภคทรัพย์ผิเคือง ห้างไกลความเจริญ โอกาสในการประกอบอาชีพที่นอกเหนือจากเกษตรกรรมน้อยมาก และโอกาสที่จะสร้างตัวเองจากพื้นฐานที่มีอยู่เหล่านั้นแทบจะไม่มีไม่สามารถเทียบเคียงกับคนในเมืองได้ จำนวนที่ดินที่ใช้ในการเกษตรมีอยู่อย่างจำกัดในขณะที่จำนวนคนที่ต้องการใช้ที่ดินมีมากขึ้น ครอบครัวมีภาระที่จะต้องเลี้ยงดูสมาชิกในครอบครัวซึ่งมีจำนวนเพิ่มขึ้นในขณะที่ค่าครองชีพในปัจจุบันสูงมาก ผลผลิตการเกษตรได้ผลไม่แน่นอนเนื่องจากต้องพึ่งพาธรรมชาติเป็นตัวกำหนด การเป็นหนี้สินอันเนื่องมาจากการกู้ยืมมาใช้เป็นทุนในการทำเกษตร เครื่องมือเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพไม่สมบูรณ์ทำให้ผลผลิตต่ำ ปัญหาราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ การถูกเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลางที่กดราคาผลผลิต โครงการพัฒนาต่าง ๆ ของรัฐบาลเข้าไม่ถึงชนบท บางโครงการที่เข้าถึงชนบทแต่ก็ไม่สามารถแก้ไขปัญหารากฐานของชาวชนบทได้เมื่อสถานการณ์เป็นเช่นนี้ การอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานออกจากพื้นที่เดิมจึงมีปรากฏให้เห็นอยู่ทั่วไปในชนบทของประเทศ

2. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับถิ่นปลายทาง เป็นปัจจัยที่มีลักษณะในทางบวก ได้แก่ แรงจูงใจในโอกาสทางเศรษฐกิจและสังคมที่ดีกว่า การมีโอกาที่จะทำงานตามความสามารถหรือตามความถนัดของตนเอง การได้รับค่าจ้างที่สูงกว่าในถิ่นเดิม และย้ายเพราะมีการจ้างงานในถิ่นปลายทาง

ในประเทศไทยมักมีการเคลื่อนย้ายแรงงานจากชนบทเข้าสู่เมืองเพื่อทำงานประเภท

ต่าง ๆ ทั้งนี้เนื่องจากรายได้ที่ได้รับสูงกว่าการทำงานอยู่ในชนบท ความเป็นอยู่ดีกว่าอยู่ในถิ่นฐานเดิม ส่วนใหญ่การอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานเข้าสู่เมืองมักเป็นการอพยพเข้ามาเพื่อทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม เพราะรายได้ดีกว่าและลักษณะงานที่ทำงานมีความมั่นคงกับชีวิตของผู้อพยพแรงงาน ซึ่งจะสังเกตได้ว่าในเมืองที่มีโรงงานอุตสาหกรรมเป็นจำนวนมากจะมีการอพยพจำนวนคนเข้ามาสูงกว่าในเมืองที่มีโรงงานอุตสาหกรรมน้อย

3. ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับอุปสรรคระหว่างท้องถิ่นต้นทางกับท้องถิ่นปลายทาง เป็นผลมาจากการเปรียบเทียบปัจจัยที่ถิ่นต้นทางและถิ่นปลายทาง ผลจากการเปรียบเทียบจะต้องเพียงพอที่จะเอาชนะความเฉื่อยชาตามธรรมชาติที่มีอยู่จึงทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายได้นอกจากนี้ยังมีอุปสรรคระหว่างถิ่นต้นทางและถิ่นปลายทางแทรกอยู่ เช่น ค่าใช้จ่ายและทุรอนในการเดินทาง ระยะทางความยากลำบากในการเดินทาง ตลอดจนปัญหาในการที่จะปรับตัวให้เข้ากับที่อยู่ใหม่ การตัดสินใจว่าจะเคลื่อนย้ายหรือไม่ขึ้นอยู่กับประเมินผลดีผลเสียอันจะเกิดขึ้นกับการเคลื่อนย้าย

ในชนบทไทยการเคลื่อนย้ายมักเกิดจากการที่ชาวชนบทคาดว่าจะมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีกว่าในชนบท จึงเคลื่อนย้ายแรงงานเข้าสู่เมืองเพื่อหางานทำแทนที่จะทำงานอยู่ในชนบท

4. ปัจจัยส่วนบุคคล เป็นปัจจัยที่ขึ้นอยู่กับแต่ละบุคคลที่จะเคลื่อนย้ายแรงงานเป็นการคาดหวังว่าจะได้มีโอกาสที่ดีกว่าในปัจจุบัน การบรรลุเป้าหมายของชีวิต เช่น ความมั่งคั่งด้านฐานะในสังคม ด้านความสะดวกสบาย และด้านความเป็นตัวของตัวเอง เป็นต้น

จะเห็นได้ว่าการย้ายถิ่นฐานเข้าสู่เมืองเนื่องจากปัจจัยดึงดูดทางเศรษฐกิจ การตัดสินใจเปรียบเทียบระหว่างถิ่นต้นทางและถิ่นปลายทาง การคาดหวังว่าจะได้รับรายได้ที่สูงกว่าในชนบท การมีงานทำที่มีความมั่นคงในเมือง และการคาดหวังว่าจะมีความเป็นอยู่ที่ดีกว่าในปัจจุบันของผู้อพยพเอง สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการเคลื่อนย้ายแรงงานขึ้น

2.2 แนวความคิดในเรื่องการเลือกบริเวณที่อยู่อาศัยของผู้ใช้แรงงาน

จากการที่มีการอพยพแรงงานจำนวนมากมายังเข้ามาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมทำให้ผู้ใช้แรงงานเหล่านี้จำเป็นต้องมีการหาที่พักอาศัย บางโรงงานอาจมีสวัสดิการด้านที่พักอาศัยให้กับผู้ใช้แรงงานที่มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ไกลซึ่งมักเป็นโรงงานที่มีการก่อตั้งมานานแล้ว สำหรับบางโรงงานที่ก่อตั้งใหม่ไม่สามารถที่จะจัดหาที่พักอาศัยให้กับผู้ใช้แรงงานในโรงงานได้ เนื่อง

จากต้องลงทุนสูงในที่ดินและสิ่งปลูกสร้างที่จะสร้างเป็นที่พักอาศัยให้แก่ผู้ใช้แรงงาน จึงเป็นภาระของผู้ใช้แรงงานที่จะต้องหาที่พักอาศัยเอง ในระดับรายได้ที่ต่ำจึงเป็นปัจจัยที่จำกัดในการเลือกที่อยู่อาศัย ซึ่งไม่สามารถเลือกได้มากนักและมักหาที่พักอาศัยที่ใกล้ ๆ กับแหล่งงาน เพื่อเป็นการประหยัดค่าเดินทางในการเดินทางไปทำงาน การเลือกที่พักอาศัยของผู้ใช้แรงงานเหล่านี้มักเป็นการเช่าบ้านอาศัยอยู่ เนื่องจากมีการอพยพไปเรื่อย ๆ ไม่ได้อยู่อาศัยแน่นอน สำหรับผู้ที่คาดว่าจะทำงานและอยู่อาศัยอย่างถาวรก็ไม่สามารถซื้อที่ดินได้ เนื่องจากราคาสูงจึงจำเป็นต้องเช่าบ้านอาศัยอยู่เช่นกัน และบ้านที่เช่าอาศัยอยู่นี้เป็นบ้านเช่าราคาถูกซึ่งตั้งอยู่ใกล้ ๆ กับโรงงาน แนวความคิดในการเลือกบริเวณที่อยู่อาศัยของผู้ใช้แรงงานนี้

John F. Kain (Harold Carter 1962 : 1975) กล่าวถึงปัจจัยด้านระยะทางไปยังแหล่งงานมีผลต่อที่ตั้งของที่อยู่อาศัยว่ามีความสัมพันธ์กับระดับรายได้ กล่าวคือ ระยะทางในการเดินทางไปทำงานจะเพิ่มขึ้นตามระดับรายได้ ผู้มีรายได้สูงที่ทำงานอยู่ในบริเวณศูนย์กลางเมืองมีแนวโน้มในการเดินทางไปทำงานในระยะทางที่ไกลกว่าและจะอยู่อาศัยในเขตชานเมือง ส่วนผู้ที่มีรายได้ต่ำจะเดินทางไปทำงานในระยะทางที่ใกล้กว่า และอาศัยอยู่ในบริเวณแหล่งงานโดยไม่คำนึงว่าแหล่งงานจะอยู่ที่ใด

Park, Burgess and Mc Kenzie (Warner Z. Hirsch 1973 : 53-54) ได้ศึกษาเรื่องการเลือกที่ตั้งของที่อยู่อาศัยภายในเมืองโดยเฉพาะ ผลของการศึกษาได้พบความสัมพันธ์ของระดับรายได้กับการเลือกที่อยู่อาศัย กล่าวคือ ผู้ที่มีรายได้ต่ำจะอาศัยอยู่ใกล้กับใจกลางเมือง ส่วนผู้ที่มีรายได้สูงจะเลือกอาศัยอยู่บริเวณชานเมืองห่างไกลออกไป เนื่องจากผู้ที่มีรายได้สูงต้องการบ้านที่มีบริเวณมากและราคาที่ดินบริเวณชานเมืองมีราคาถูกกว่า นอกจากนี้ยังมีอากาศดีกว่า

Brain J.L. Berry and Frank E. Horton (Murphy 1975 : 436) ได้เสนอว่าปัจจัยพื้นฐานที่กำหนดการเลือกที่อยู่อาศัยมี 3 ประการ คือ

1. ราคาหรือค่าเช่าที่พักอาศัย
2. ชนิดของที่พักอาศัย
3. ที่ตั้งของที่พักอาศัย

ปัจจัยทั้ง 3 ประการนี้มีความสัมพันธ์ควบคู่ไปกับเหตุผลส่วนตัวในการเลือกที่พักอาศัยของแต่ละบุคคล เช่น จำนวนเงินที่บุคคลพอใจที่จะใช้จ่ายสำหรับที่อยู่อาศัยซึ่งขึ้นอยู่กับรายได้

นอกจากนี้ยังขึ้นอยู่กับสถานภาพสมรสและขนาดครอบครัวหรือวิถีทางในการดำเนินชีวิต ซึ่งจะมีผลต่อชนิดของชุมชนที่ต้องการจะอยู่ สถานที่ทำงาน รวมทั้งระยะทางจากบ้านไปยังแหล่งงานด้วย

Brain Goodal (Brain Goodal 1974 : 151-161) กล่าวถึงหลักเกณฑ์ในการเลือกที่อยู่อาศัยว่าผู้อาศัยจะพิจารณาคุณสมบัติของที่อยู่อาศัย 3 ประการ คือ

1. ลักษณะของบ้าน ได้แก่ ความเก่าใหม่ของบ้าน ขนาดของบ้านที่เหมาะสมกับขนาดของครอบครัว และคุณสมบัติของส่วนประกอบภายในบ้าน

2. ลักษณะของชุมชน ผู้อาศัยมักจะเลือกบริเวณที่อยู่อาศัยที่มีสภาพทางเศรษฐกิจและสังคมเหมือนกับตนเอง

3. ความสัมพันธ์ของที่ตั้งนั้น ๆ กับพื้นที่โดยรอบ ได้แก่ ความสะดวกในการเดินทางไปยังแหล่งงาน ย่านการค้า อุตสาหกรรม และการติดต่อสัมพันธ์กับกิจกรรมที่เกี่ยวข้อง แต่ในทางปฏิบัติ ปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลต่อการเลือกที่อยู่อาศัย ได้แก่

1. รายได้ เขากล่าวว่า รายได้ ความพอใจ และการเลือกที่อยู่อาศัยจะมีความสัมพันธ์กันยิ่งขึ้น เมื่อรายได้ของผู้อาศัยมากขึ้นเท่าใดโอกาสของการเลือกชนิดของบ้านที่ตั้งและความพอใจในสิ่งที่ชอบก็จะได้รับการตอบสนองมากขึ้นเท่านั้น

2. การเข้าถึงแหล่งงาน อาจจะมีอิทธิพลต่อการกระจายตัวของประชากรมากกว่าปัจจัยอื่น ๆ ครอบครัวจะต้องพิจารณาระหว่างความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งงานของหัวหน้าครอบครัวกับความเป็นไปได้หลาย ๆ ด้านที่เกี่ยวกับค่าใช้จ่ายในการเดินทางจากบ้านไปที่ทำงาน ราคาที่ดินที่เหมาะสม ความต้องการด้านอื่น ๆ ในการติดต่อกับเมืองและสิ่งพอใจต่าง ๆ

3. สถานครอบครัว การที่มีเด็กในครอบครัวมีผลสะท้อนต่อการใช้นพื้นที่ของครอบครัว ยังมีเด็กมากเท่าไรก็ยังเป็นเครื่องกระตุ้นให้ต้องการบ้านที่มีพื้นที่ขนาดใหญ่ นอกจากนี้บริเวณที่มีโรงเรียนที่มีมาตรฐานด้านการศึกษาที่ตั้งอยู่ จะเป็นบริเวณที่ได้รับความสนใจในการเลือกเป็นที่ตั้งของที่อยู่อาศัยมากยิ่งขึ้น ส่วนครอบครัวที่ไม่มีเด็กมักชอบความสะดวกสบายในการเข้าถึงสิ่งซึ่งน่าพอใจของเมือง และพอใจที่จะมีบ้านที่มีพื้นที่เล็กกว่าซึ่งตั้งอยู่บริเวณใจกลางของเมือง

4. ปัจจัยอื่น ๆ รายได้และการเข้าถึงแหล่งงานไม่ใช่ปัจจัยเดียวเท่านั้นที่จำกัดขอบเขตแน่นอนว่าผู้อาศัยจะอยู่ในบริเวณพักอาศัยใดโดยเจเนาะ การแบ่งแยกผิวเชื้อชาติและชนชั้น ก็มีผลต่อการเลือกที่อยู่อาศัยเช่นกัน

Jay Siegel (Hirsch 1973 : 56-57) ได้กล่าวถึงหลักเกณฑ์ในการเลือกที่อยู่อาศัยว่ามีปัจจัยที่สำคัญอยู่ 3 ประการ คือ

1. ความสะดวกในการเข้าถึง (Accessibility)
2. คุณภาพของสิ่งแวดล้อม เช่น ลักษณะทางสังคมของชุมชน สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ บริการสาธารณะสำหรับชุมชน ความพึงพอใจที่ได้รับจากที่ตั้งนั้น เป็นต้น
3. ลักษณะที่ดินที่ใช้ในการปลูกบ้านและทำเลที่ตั้ง

William Alonso (Murphy 1975 : 436) กล่าวว่า การเลือกบริเวณที่อยู่อาศัยในเมืองมีความสัมพันธ์กับราคาที่ดิน กล่าวคือบริเวณใจกลางเมืองราคาที่ดินจะสูงกว่าบริเวณอื่น ๆ ดังนั้นการสร้างที่อยู่อาศัยในเมืองจึงจำเป็นต้องลงทุนสูง ในขณะที่เดียวกันราคาที่ดินจะค่อย ๆ ลดลงตามระยะทางที่ห่างออกไปจากตัวเมืองทำให้การลงทุนด้านที่อยู่อาศัยลดลงด้วย แต่ราคาที่ดินยังผันแปรกับค่าขนส่งคือระยะทางไกล ราคาที่ดินถูกลงก็จริงแต่จะต้องเสียค่าใช้จ่ายในการเดินทางสูงขึ้น ดังนั้นผู้ที่มีรายได้สูงย่อมมีโอกาสเลือกที่อยู่นอกเมือง ขณะที่ผู้ที่มีรายได้ต่ำต้องอาศัยอย่างแออัดในเมือง Alonso ได้กล่าวสรุปว่า การเลือกบริเวณที่อยู่อาศัยควรพิจารณาปัจจัย 3 ประการ คือ

1. ราคาของที่ดินอาศัยซึ่งสัมพันธ์กับรายได้และความสามารถในการจ่ายสำหรับที่อยู่อาศัยนั้น
2. รูปแบบของที่อยู่อาศัย ที่ก่อให้เกิดความพอใจแก่ผู้อยู่อาศัยซึ่งจะสัมพันธ์กับขนาดครอบครัวและสภาพสมรสด้วย
3. ที่ตั้งของที่อยู่อาศัยจะสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและระยะห่างจากที่ทำงานด้วยการพิจารณาในการเลือกที่อยู่อาศัยของผู้ใช้แรงงานนั้นจะขึ้นอยู่กับปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคมของผู้ใช้แรงงานเอง เช่น ระดับรายได้ ราคาหรือค่าเช่า ที่นัยอาศัยราคาที่ดิน ความสะดวกในการเข้าถึงแหล่งงาน หรือการอยู่ใกล้แหล่งงานและลักษณะของชุมชน เช่น บริเวณที่ผู้อยู่อาศัยมีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมเหมือนกัน รวมทั้ง ลักษณะความสัมพันธ์กับพื้นที่โดยรอบ เช่น การเข้าถึงของที่อยู่อาศัยไปย่านการค้า อุตสาหกรรมและการใช้ที่ดินประเภทอื่น ๆ เป็นต้น

2.3 แนวความคิดในเรื่องรูปแบบที่อยู่อาศัยของผู้ใช้แรงงาน

ผู้ใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่มีรายได้ต่ำ ความสามารถในการ

การเลือกที่อยู่อาศัยนั้นมีไม่มากนักเนื่องจากถูกจำกัดโดยรายได้ จึงจำเป็นต้องเลือกอาศัยบ้านเช่าราคาถูก ซึ่งมีสภาพทรุดโทรมขาดการดูแลเอาใจใส่จากเจ้าของบ้าน อีกทั้งผู้ที่อยู่อาศัยก็ได้ดูแลรักษาให้อยู่ในสภาพดีเนื่องจากการย้ายเข้าออกตลอดเวลา และนอกจากนี้ผู้เช่าอยู่อาศัยมิได้เป็นเจ้าของบ้าน จึงไม่มีความจำเป็นที่จะต้องดูแลรักษาสภาพของบ้านที่เช่าอาศัยอยู่ในสภาพที่ดี การเลือกที่อยู่อาศัยของผู้ใช้แรงงานส่วนใหญ่จะไม่คำนึงถึงลักษณะของที่อยู่ มักพิจารณาเพียงให้พออาศัยอยู่ได้ ซึ่ง Angie, Benjamin and De Goede ได้ทำการศึกษาระบบที่อยู่อาศัยของผู้ที่มีรายได้น้อยในกรุงเทพมหานคร ซึ่งสรุปได้เป็น 5 ระบบ ดังนี้

1. ที่อยู่อาศัยสำหรับคนงาน (The Workers Housing Subsystem) ที่อยู่อาศัยระบบนี้สร้างขึ้นเพื่อผู้ที่มีรายได้ต่ำและสมาชิกในครอบครัว ระบบนี้ยังแบ่งที่อยู่อาศัยออกเป็นแบบต่าง ๆ คือ

1.1 บ้านที่สร้างขึ้นในบริเวณที่ทำงาน (Workplace Site Houses) บ้านประเภทนี้จะสร้างด้วยไม้ในบริเวณที่ตั้งโรงงาน โดยนำวัสดุที่ใช้แล้วมาสร้างเป็นบ้าน ผู้ใช้แรงงานจะสร้างบ้านด้วยตัวเองและอาศัยอยู่กับครอบครัว

1.2 หอนักคนงานในโรงงาน (Factory Site Dormitories) หอนักคนงานนี้จะอยู่อย่างแออัด ห้องหนึ่งจะมีคนงานโสดพักรวมกันอยู่หลายคน ซึ่งแต่ละคนจะมีพื้นที่ส่วนตัวในห้องเพียงเล็ก

1.3 ห้องนักคนรับใช้ในบ้าน (Domestic and Maintenance Staff Quarters) ในบ้านคนที่มีฐานะปานกลางและคนร่ำรวย จะมีส่วนในบ้านหรือบริเวณบ้านที่จัดไว้สำหรับคนรับใช้ คนสวน ยาม และครอบครัวของคนเหล่านี้อยู่อาศัยด้วยกัน

1.4 ที่อยู่อาศัยที่จัดให้สำหรับเจ้าพนักงานของสถาบันและหน่วยงานต่าง ๆ (Institutional Housing for Workers) ที่อยู่อาศัยที่จัดหาให้กับคนงานและพนักงาน เช่น บ้านนักรถไฟ บ้านนักทหาร บ้านนักตำรวจ เป็นต้น

1.5 บ้านนักชั่วคราว ณ ที่ก่อสร้าง (Itinerant Construction Worker Housing) บ้านนักพวกนี้สร้างจากวัสดุที่หาได้จากบริเวณก่อสร้าง เมื่อเสร็จโครงการก็รื้อถอนย้ายไปก่อสร้างในที่แห่งใหม่เรื่อย ๆ ไป

2. ที่อยู่อาศัยสำหรับผู้บุกรุก (The Squatters Housing Subsystem) บ้านนักพวกนี้จะเป็นบ้านที่ปลูกสร้างด้วยไม้และมีลักษณะเป็นบ้านนักชั่วคราว โดยปกติจะปลูกบนพื้นที่ซึ่ง

ถูกทอดทิ้งให้ว่างเปล่าซึ่งไม่ใช่ของตัวเอง ในระบบนี้ยังแบ่งออกเป็นชนิดต่าง ๆ ได้อีก คือ ผู้บุกรุกที่แท้จริง (Pure Squatter) ผู้บุกรุกที่เช่า (Renting Squatter) และบ้านเรือ (Boat House)

2.1 ผู้บุกรุกที่แท้จริง (Pure Squatter) เป็นพวกที่อาศัยในบ้านที่สร้างบนที่ดินของหน่วยงานรัฐบาลและไม่ได้จ่ายค่าเช่า

2.2 ผู้บุกรุกที่เช่า (Renting Squatter) พวกนี้สร้างบ้านบนเนื้อที่เล็ก ๆ ที่มีเจ้าของที่ดินและมีการตกลงทำสัญญาเช่าต่อกัน ซึ่งมักคิดค่าเช่าเป็นตารางเมตรมักเป็นพวกที่มีรายได้น้อย

2.3 บ้านเรือ (Boat House) เรือที่ใช้เป็นที่อยู่อาศัยนี้เป็นเรือที่ใช้ส่งสินค้าในระยะทางสั้น ๆ แต่มักจะหยุดพักในคลองที่ใดที่หนึ่งเป็นเวลานาน ๆ (ปัจจุบันถูกหน่วยงานของรัฐขับไล่ออกไปเป็นส่วนใหญ่)

3. มีบ้านในเขตชนบทแต่มาทำงานในเขตเมือง (Rural Commuters Subsystem) มีบ้านเป็นจำนวนมากในเขตชนบทที่เป็นที่พำนักในกับคนทำงานในกรุงเทพมหานคร ประชาชนเหล่านี้จะเดินทางเข้ามาทำงานในเมืองโดยทางรถไฟ รถยนต์ หรือเรือยนต์ในตอนเช้าและกลับในตอนเย็น

4. ห้องแบ่งเช่า (Filtered Housing Subsystem) เป็นที่อยู่อาศัยที่เป็นบ้านขนาดใหญ่เป็นห้อง ๆ เป็นสัดส่วนแบ่งให้เช่า บ้านแบบนี้ปรากฏอยู่ทั่วไปในบริเวณที่มีโรงงานอุตสาหกรรมตั้งอยู่หรือบริเวณที่เป็นศูนย์กลางธุรกิจสมัยเก่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งแถวย่านที่มีคนจีนอาศัยอยู่มาก

5. ที่อยู่อาศัยที่จัดสรรโดยรัฐ (Public Housing Subsystem) ที่อยู่อาศัยประเภทนี้ได้แก่ ที่อยู่อาศัยที่รัฐจัดสรรให้กับผู้มีรายได้น้อย เช่น แฟลตที่สร้างโดยการเคหะแห่งชาติ เป็นต้น

รูปแบบที่อยู่อาศัยของผู้ใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมนั้น ถ้าเป็นโรงงานอุตสาหกรรมที่มีสวัสดิการในด้านที่พักอาศัยให้แก่พนักงานก็เป็นผลประโยชน์ของผู้ใช้แรงงาน หากผู้ใช้แรงงานต้องหาที่พักอาศัยเองนั้นมักไม่คำนึงถึงเรื่องใด ๆ เพียงแต่ที่พำนักนั้นราคาถูกและอาศัยได้ก็พอ

2.4 โครงการวิจัย

ในการศึกษารูปแบบการตั้งถิ่นฐานของผู้ใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม อำเภอ
พระประแดง มีวัตถุประสงค์หลักก็คือ

1. ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างแหล่งที่อยู่อาศัยของผู้ใช้แรงงานและที่ทำงาน
2. ศึกษาถึงลักษณะทางกายภาพและสังคมของแหล่งที่อยู่อาศัยของผู้ใช้แรงงาน

อำเภอพระประแดงมีการตั้งโรงงานอุตสาหกรรมประเภทต่าง ๆ จึงมีการอพยพ
แรงงานจากพื้นที่นอกอำเภอเข้ามาเพื่อทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมเป็นจำนวนมาก ทำให้เกิด
ปัญหาในเรื่องที่พักอาศัยมีไม่เพียงพอต่อความต้องการของผู้ใช้แรงงาน เนื่องจากเจ้าของโรงงาน
อุตสาหกรรมที่สร้างขึ้นใหม่ในปัจจุบันไม่สร้างที่พักอาศัยให้กับผู้ใช้แรงงานในโรงงาน โดย
ยินยอมที่จะจ่ายค่าแรงงานเพิ่มขึ้นและให้ผู้ใช้แรงงานหาที่พักอาศัยเอง ทั้งนี้เนื่องจากการลงทุน
สร้างที่พักอาศัยให้มันต้องใช้เงินทุนเป็นจำนวนมากไม่คุ้มกับการลงทุนสร้าง ดังนั้นจึงเป็นภาระ
ของผู้ใช้แรงงานในการที่จะต้องหาที่พักอาศัยเอง จึงก่อให้เกิดปัญหาที่พักอาศัยไม่เพียงพอ ผู้ใช้
แรงงานซึ่งเป็นผู้ที่มีรายได้ในเกณฑ์ต่ำจึงไม่สามารถเข้าบ้านอาศัยอยู่ได้ จำเป็นต้องเช่า
ห้องว่างราคาถูกหรืออาศัยอยู่ร่วมกับญาติพี่น้องหรือเพื่อนฝูงในแหล่งชุมชนที่มีความแออัด มีสภาพ
เสื่อมโทรมและมีปัญหาต่าง ๆ มากมาย เช่น ปัญหาไม่มีทางระบายน้ำ เป็นต้น เมื่อมีความแออัด
มากขึ้นจึงมีการปลูกบ้านบุกรุกพื้นที่ว่างเปล่าในบริเวณเขตบางกระเจ้าซึ่งเป็นเขตพื้นที่อนุรักษ์ เพื่อ
สร้างเป็นบ้านเช่าราคาถูกให้ผู้ใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมหรือคนงานเช่าอยู่อาศัย ซึ่ง
หากไม่มีการดำเนินการใด ๆ ก็อาจจะเป็นแหล่งชุมชนแออัดแห่งใหม่ในอนาคตก็ได้

ดังนั้นขอบเขตของการศึกษามุ่งที่จะศึกษาการกระจายตัวของแหล่งที่อยู่อาศัย ลักษณะ
ทางกายภาพและสังคมของแหล่งที่อยู่อาศัย ตลอดจนปัญหาต่าง ๆ เพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางใน
การวางแผนแก้ไขปัญหาเรื่องที่อยู่อาศัยของผู้ใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมในอนาคต

จากจุดประสงค์ของการศึกษาข้างต้น ทำให้สามารถกำหนดแนวทางการวิจัยได้ดังนี้
คือ

1. เรื่องของความสัมพันธ์ระหว่างที่อยู่อาศัยของผู้ใช้แรงงานกับสถานที่ทำงาน
ตลอดจนขอบเขตการใช้บริการในด้านการรักษาพยาบาล การจ่ายตลาด และการศึกษาของบุตร
2. เรื่องของลักษณะทางกายภาพของแหล่งที่อยู่อาศัย เพื่อศึกษาสภาพอาคารที่
อยู่อาศัยสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัย ความแออัดของอาคารที่อยู่อาศัย และปัญหาต่าง ๆ ในแหล่งที่

อยู่อาศัย

3. เรื่องของสภาพทางเศรษฐกิจ สังคม และประชากร เพื่อศึกษาความเป็นอยู่ของประชากรในพื้นที่ วิถีการดำรงชีวิต ลักษณะของประชากร ความสัมพันธ์ระหว่างแหล่งที่อยู่อาศัยกับสถานรักษาพยาบาล สถานที่จ่ายตลาด สถานที่ศึกษาของบุตรผู้ใช้แรงงาน ปัญหาการปรับตัวเมื่อเริ่มเข้ามาอาศัย ตลอดจนความสามารถในการเลือกที่อยู่อาศัย เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงให้ดีขึ้น

แนวทางการวิจัยข้างต้น เพื่อให้บรรลุถึงวัตถุประสงค์ในการศึกษา จึงต้องมีการศึกษาในด้านต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการวิจัยดังนี้ คือ

1. ทางด้านกายภาพ เป็นการศึกษาทางด้านกายภาพของพื้นที่ทั้งหมดประกอบด้วยลักษณะภูมิประเทศ ลักษณะดิน ภูมิอากาศ การกระจายตัวของแหล่งที่อยู่อาศัย ตลอดจนสภาพทางกายภาพของอาคารที่อยู่อาศัย และสภาพแวดล้อมของแหล่งที่อยู่อาศัย

2. ทางด้านสังคม เป็นการศึกษาสภาพสังคมโดยทั่วไป การตั้งถิ่นฐาน วิถีการดำรงชีวิต ความสัมพันธ์ในพื้นที่ที่อยู่อาศัย ลักษณะของประชากรในแต่ละพื้นที่ รวมทั้งปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น

3. ทางด้านความต้องการ เป็นการศึกษาความต้องการในการเลือกที่อยู่อาศัยของผู้ใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม เหตุผลในการเลือกที่อยู่อาศัยของผู้ใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรมและความคิดเห็นเกี่ยวกับที่อยู่อาศัย

2.5 สมมติฐานการศึกษา

ในการศึกษาเรื่องการตั้งถิ่นฐานของผู้ใช้แรงงานในโรงงานอุตสาหกรรม ผู้ทำการวิจัยมีข้อสมมติฐานในการศึกษาค้างนี้ คือ

1. ผู้ใช้แรงงานมีเหตุผลในการเข้ามาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรม คือ ต้องการมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น เนื่องจากในชนบทมีรายได้ในระดับต่ำและไม่แน่นอน

2. ผู้ใช้แรงงานจะเลือกที่พำนักอาศัย โดยคำนึงถึงราคาค่าเช่าที่มีราคาถูกเพียงอย่างเดียวโดยไม่คำนึงถึงสภาพของที่อยู่อาศัยหรือสภาพแวดล้อม

3. ผู้ใช้แรงงานจะเลือกที่อยู่อาศัยใกล้กับโรงงานอุตสาหกรรมที่ทำงานเพื่อเป็นการประหยัดค่าใช้จ่ายในการเดินทาง และมักอยู่อาศัยในกลุ่มที่ตนเองรู้จักกันมาก่อน